

Information support for counteraction to cross-border crime

Інформаційне забезпечення протидії транскордонній злочинності

Stanislav Filippov

Key words:

cross-border crime, counteraction to crime, methods of information support, criminology monitoring, criminal analysis.

Ключові слова:

транскордонна злочинність, протидія злочинності, методи інформаційного забезпечення, кримінологічний моніторинг, кримінальний аналіз.

Постановка проблеми, її зв'язок із практичними завданнями. Систематизація процесу збору й обробки інформації про злочинність є запорукою прийняття ефективних рішень щодо протидії транскордонній злочинній діяльності. Важливість удосконалення правових та організаційних основ інформаційного забезпечення протидії цьому виду злочинності постає по-новому з урахуванням реалізації положень низки нормативно-правових актів. Зокрема, Указом Президента України¹ введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06 травня 2015 р. «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні». Відповідно до цього документа Міністерству внутрішніх справ України разом зі Службою безпеки України та іншими заінтересованими державними органами було визначено завдання щодо розробки та запровадження механізму моніторингу стану транскордонної і транснаціональної організованої злочинності, з періодичною оцінкою її впливу на суспільно-політичні та соціально-економічні процеси у державі в цілому, її регіонах. Щоправда, це завдання практично в незмінній формі простежується в затверджених Концепціях і стратегіях починаючи з 2010 р.

Актуальність теми. Поширення злочинності в прикордонних регіонах, набуття нею ознак транскордонності є довготривалою тенденцією і фактором, що зумовлює негативний вплив на соціально-економічні та соціально-політичні процеси, забезпечує криміналізацію транскордонних зв'язків. Діяльність щодо запобігання транскордонній злочинності в регіонах, прилеглих до державного кордону, повинна будуватися на фундаменті науково обґрунтованого кримінологічного планування. Це планування може бути ефективним лише за умови врахування результатів аналізу наявних і потенційних кримінальних ризиків, системи детермінації, стану та динаміки транскордонної злочинності, тобто на основі надійного інформаційного забезпечення. Інший досліджуваний аспект – матеріали інформаційного забезпечення безпосередньої оперативно-службової діяльності суб'єктів протидії транскордонній злочинності – також є достовірним джерелом отримання необхідних даних про злочинність і є придатними для застосування в інтересах кримінологічного дослідження, відповідного прогнозування та планування.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню різних аспектів концептуальних і прикладних складових частин інформаційного забезпечення протидії злочинності присвячені праці А.М. Бабенка, М.Г. Вербенського, Б.М. Головкина, О.М. Джужі, А.П. Закалюка, О.М. Костенка, О.М. Литвинова, Н.А. Орловської, В.І. Шакуна, П.Л. Фріса та ін. Визнаючи внесок кримінологів у розроблення означеної проблематики, слід все ж акцентувати увагу на наявності недосліджених особливостей інформаційного забезпечення протидії злочинності, зумовлених її транскордонним характером. Ця проблема, очевидно, потребує наукового аналізу.

Метою статті, враховуючи вищезазначене, є з'ясування особливостей тих методів інформаційного забезпечення протидії злочинності, що дозволяють провести оцінку обстановки, прогнозування та планування з метою ефективної протидії транскордонній злочинності.

¹ Рішення РНБО «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» від 06 травня 2015 р. Введено в дію Указом Президента України від 16 червня 2015 р. № 341/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0011525-15/print1534840393702697>.

Зв'язок із науковими і практичними завданнями. Досягнення цієї мети, на наш погляд, буде кроком до розробки рекомендації суб'єктам інформаційного забезпечення протидії транскордонній злочинності.

Виклад основного матеріалу. Інформаційне забезпечення протидії злочинності є надзвичайно важливим чинником, що зумовлює точність кримінологічного прогнозування та планованість, доцільність і цілеспрямованість кримінологічного планування. Іншими словами, достовірна інформація є безпосереднім стимулом для обрання найбільш доцільної моделі діяльності, варіанту поведінки. Своєчасна та повна інформація забезпечує функціонування системи протидії злочинності саме у той спосіб, що відповідає характеристикам оптимальності й ефективності.

На підставі аналізу поглядів українських кримінологів (В.М. Бесчастний, О.М. Литвинов, Ю.В. Орлов) можна визначити *метод інформаційного забезпечення протидії злочинності* як науково обґрунтовану систему прийомів отримання таких даних про злочинність, що у сукупності складають кримінологічно значущу інформацію, достатню і необхідну для протидії злочинності.

Дослідники єдині в думці щодо класифікації цих методів, наприклад, В.М. Бесчастний називає такі методи:

- статистичні методи;
- аналіз матеріалів кримінальних проваджень;
- вивчення аналітичних звітів суб'єктів протидії злочинності, міжнародних організацій;
- опитування представників громадськості;
- контент-моніторинг інтернет-ресурсів;
- експертну оцінку².

Залежно від різновиду та специфіки джерел кримінологічної інформації О.М. Литвиновим виділяється, крім вищезазначених, також моніторинг: а) ЗМІ, б) наукових досліджень; в) нормативно-правових актів і їх проектів.

За допомогою даних, отриманих шляхом застосування цих методів, формується система уявлень про рівень злочинності, характер, структуру, географію, рівень латентності, регіональну специфіку тощо. Ці складники є об'єктом кримінологічного моніторингу. Кримінологічний моніторинг, на думку О.М. Литвинова, – це визначена практичною необхідністю, наукова, заснована на пізнанні закономірностей розвитку певного явища або процесу система спостереження, вимірювання й оцінки їх станів у різні періоди. Зміст його складають процеси отримання, обробки й аналізу необхідної для формулювання кінцевих висновків інформації³.

Очевидно, є всі підстави говорити про необхідність формування системи кримінологічного моніторингу з метою вчасного реагування на кримінальні ризики та загрози, що мають транскордонний характер. Тим більше, що ці ризики та загрози мають тенденцію до динамічної зміни, отже, необхідно будувати модель випереджувальної діяльності, виходячи з аналізу обстановки та відповідного прогнозу. У цьому контексті слід погодитися з думкою Ю.В. Орлова, який, розглядаючи кримінологічний моніторинг у структурно-функціональному зрізі, вважає його своєрідною технологією оптимізації елементів самоорганізації суспільства із системою протидії злочинності шляхом отримання актуальної, аналітично обробленої й прогностично адаптованої інформації про такі параметри функціонування, що розглядаються крізь призму завдань суб'єктів кримінально-превентивної діяльності у зниженні рівня й характеру кримінальних загроз⁴.

Погоджуючись із цими вихідними теоретичними позиціями, зазначимо, що кримінологічний моніторинг транскордонної злочинності змістовно – це система збору інформації, яка характеризується 1) періодичністю, 2) постійним алгоритмом аналізу, 3) наявністю індикаторів оцінювання процесів, пов'язаних зі злочинністю (об'єктів моніторингу), 4) прогностичною метою. Під час моніторингу реалізуються конкретні соціальні функції: 1) визначення стану предмета дослідження за заданими параметрами у конкретному часовому інтервалі; 2) виявлення динаміки та її спрямованості; 3) з'ясування причинно-наслідкових зв'язків і залежностей; 4) прогнозування розвитку досліджуваних процесів на основі даних моніторингу; 5) прийняття управлінських рішень на основі прогнозних даних; б) контроль за ходом процесів і їх корекція.

² Бесчастний В.М. Методи інформаційного забезпечення як інструментарій збору та обробки інформації про злочинність. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С. 207–110.

³ Литвинов О.М. Моніторинг кримінологічний (словникова стаття). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2 (5). С. 374.

⁴ Орлов Ю.В., Миронюк Д.М. Кримінологічний моніторинг ефективності правового регулювання як інструмент протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 6. С. 165.

Об'єктами моніторингу транскордонної злочинності є:

- стан і динаміка транскордонної злочинності;
- ціна та соціальні наслідки злочинності;
- детермінанти злочинності (реальні та потенційні);
- фонові явища злочинності;
- криміналізації суспільства й окремих соціальних груп (ступінь та особливості);
- індивідуальні злочинні прояви в динаміці змін окремих складових частин їх механізму залежно від об'єкта посягання, способів, засобів і мотивів вчинення кримінального правопорушення;
- стан протидії злочинності та напрями підвищення її ефективності.

Оперативно-службова діяльність Держприкордонслужби потребує інформаційного забезпечення, яке базується на аналізі кримінальних ризиків. **Аналіз ризиків**, відповідно до Інструкції, – це сукупність процедур і методів обробки інформації з метою визначення наявних і потенційно можливих ризиків у сфері безпеки державного кордону. Аналіз ризиків розглядається як неодмінна складова частина інтегрованого управління кордонами та, на наш погляд, за умови визначення наявних і потенційних кримінальних ризиків є частиною кримінологічного моніторингу.

В інтересах нашого дослідження транскордонної злочинності на зовнішніх кордонах ЄС ми використовуємо дані спільної інтегрованої моделі аналізу ризиків держав – членів ЄС. Модельним прикладом для України в цьому плані залишається взаємодія в рамках мережі аналізу ризиків FRONTEX (бере участь 31 держава, переважно – держави-члени ЄС) Frontex Risk Analysis Network – FRAN.

У прикордонному відомстві України застосовуються три форми аналізу ризиків: 1) стратегічний (для організації діяльності з протидії злочинності на відомчому, міжвідомчому, загальнодержавному та міжнародному рівнях); 2) оперативний (для організації діяльності з протидії злочинності на рівні регіонального управління ДПСУ, прикордонного загону, ОКПП «Київ» і загону морської охорони); 3) тактичний (для планування охорони державного кордону й аналізу окремих правопорушень у межах повноважень підрозділу охорони державного кордону)⁵.

За результатами аналізу ризиків складається профіль ризиків, який містить дані про загрози, індикатори ризику, алгоритм дій (табл. 1).

Таблиця 1

Форма профілю ризику

Територіальна сфера застосування	
Діє з _____ до _____	
Сукупність інформації про загрозу	
Індикатори ризику	
Назва індикатора	Значення індикатора (за видами)
	безсумнівні (червоні)
	потенційні (сині)
	превентивні (сірі)
Алгоритм дій (заходи та форми контролю у разі встановлення визначених індикаторів ризику)	

Профілі ризиків можуть розроблятися на основі спільного аналізу ризиків. Йдеться про залучення до аналізу представників іноземних держав або міжнародних організацій. Рівень ризику визначається як функція загрози, уразливості та впливу. *Базовий алгоритм функції* для визначення рівня ризику є таким: $R = f(T, V, I)$, де R – рівень ризику; T – рівень загрози; V – рівень уразливості; I – рівень впливу.

⁵ Інструкція з проведення аналізу ризиків у Державній прикордонній службі України. Затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України 11 грудня 2017 р. № 1007. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0091-18/print1535014697568235>.

Визначення рівня ризику (від низького до критичного) проводиться на основі якісних і кількісних оцінок. Залежно від результатів проведеного аналізу складається матриця ризиків.

Джерелами інформації щодо проведення аналізу ризиків є відомості, отримані Адміністрацією ДПСУ, регіональними управліннями й органами Держприкордонслужби під час оперативно-службової діяльності та від міжнародних організацій, прикордонних та інших уповноважених органів іноземних держав відповідно до міжнародних угод, засобів масової інформації, мережі Інтернет та з інших джерел, а також результати стратегічного кримінального аналізу та власні аналітичні напрацювання⁶. Щоправда, в інтересах Державної прикордонної служби України переважно застосовуються можливості оперативного кримінального аналізу, який призначений для забезпечення оперативно-розшукових підрозділів необхідною інформацією в рамках роботи щодо оперативно-розшукових справ. **Кримінальний аналіз** є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності, яка полягає в ідентифікації та якомога більш точному визначенні внутрішніх зв'язків між відомостями, що стосуються злочину, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанням в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, їх аналітичної підтримки⁷.

Найсуттєвішою відмінністю кримінального аналізу від інформаційно-аналітичного пошуку є можливість отримання нової, раніше невідомої інформації не лише про події, факти й об'єкти, але і про причинно-наслідкові зв'язки і закономірності, додаткові кваліфікуючі ознаки, що впливає на реальність можливостей прогнозування⁸.

Оперативно-розшуковими підрозділами Держприкордонслужби у протидії транскордонній злочинності застосовується метод кримінального аналізу з використанням аналітичної системи «IBM i2 Analyst's Notebook». Метод забезпечує належний рівень ефективності для аналізу значних масивів даних, що охоплюють багато епізодів, багатосуб'єктні транскордонні зв'язки, значну кількість спостережуваних процесів. Очевидно, що кримінальний аналіз не тільки підвищує якість прийняття оперативних рішень, спрямованих на розслідування конкретних ситуацій, але і надає можливості аналізу великих масивів інформації в інтересах кримінологічного моніторингу.

Загалом збільшення потоку інформації, що підлягає аналізу, є характерною ознакою не тільки ОРД, а також інших форм оперативно-службової діяльності – таких як прикордонна служба та прикордонний контроль. Наприклад, перед підрозділами прикордонного контролю постає низка проблем – від збільшення пасажирського потоку до жорстких часових обмежень для проведення прикордонних формальностей, що робить необхідним застосування профілювання ризиків. Українськими прикордонниками в 2017 р. оформлено в ході прикордонного контролю 97,3 млн осіб, що на 9% більше, ніж в 2016 р., у свою чергу, в 2016 р. – 89,2 млн осіб, що на 11,5% більше, ніж 2015 р.⁹

Засоби аналітики дозволяють здійснювати об'єктивне профілювання ризиків на основі об'єктивних даних і виявляти пасажирів і вантажі, що характеризуються високим ступенем ризику. Це, у свою чергу, забезпечує цілеспрямовані заходи контролю саме щодо цих пасажирів і вантажів, що вивільняє часові та інші ресурси та відкриває нові можливості у протидії злочинності¹⁰.

Для перевірки підрозділами прикордонного контролю відомостей про особу застосовуються оперативні бази даних системи «Гарт-1» за допомогою введення даних паспортного документа уповноваженою посадовою особою Держприкордонслужби із застосуванням паспортридерів, у т. ч. і даних з електронних чіпів, що містять інформацію про власника, включаючи біометричні дані.

Важливе значення в контексті протидії транскордонній злочинності має механізм інформаційної взаємодії між прикордонними відомствами держав-членів Європейського союзу EUROSUR (Система спосте-

⁶ Там само.

⁷ Власюк О.В. Роль і місце кримінального аналізу у розкритті та розслідуванні злочинів на державному кордоні України. Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару. Х.: Інститут підготовки юрид. кадрів для СБУ Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2011. Вип. 3. Ч. 1. С. 83.

⁸ Джоунстон Д., Яніцкі М., Навроцкі Д. Посібник з кримінального аналізу для кримінальних аналітиків Державної прикордонної служби України. Київ. ОБСЄ, 2015. 176 с.

⁹ Филиппов С. Пограничный контроль в системе противодействия преступности. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2018. Т. 21. С. 121.

¹⁰ Профилирование рисков Новые методы пограничного контроля. URL: https://www.sas.com/content/dam/SAS/ru_ru/doc/solutionbrief/risk-modeling-a-new-approach-to-border-management.pdf.

реження за кордонами Європи). Це наднаціональний елемент охорони спільного зовнішнього кордону Європейського союзу, в основі роботи якого є збір, обробка й обмін інформацією з метою вчасного реагування на ризики, пов'язані з транскордонною злочинністю, нелегальною міграцією та загибеллю мігрантів на морі за допомогою супутників, авіації та БПЛА.¹¹

Для недопущення переміщення через кордон осіб і транспортних засобів, що знаходяться в розшуку як в Україні, так і за її межами, прикордонники використовують базу даних Interpol. У Державній прикордонній службі України майже 160 пунктів пропуску обладнані технічними засобами з функцією біометричного контролю і підключені до цієї бази даних. Кількість реалізованих інформаційних повідомлень щодо конкретних осіб і транспортних засобів обчислюється тисячами.

Висновки і перспективи досліджень. У межах наукової статті нами показано особливості інформаційного забезпечення транскордонної злочинності, зміст та об'єкти кримінологічного моніторингу. Умовами, що визначатимуть ефективність інформаційного забезпечення, на наш погляд, на найближчі роки слід вважати:

- у рамках інтегрованого управління кордонами – тенденцію до міжнародного обміну даними, створення наднаціональних баз даних і приєднання до міжнародних інформаційних систем;
- застосування випереджувальної інформації від суміжної сторони, від суб'єктів взаємодії у межах системи інтегрованого управління кордоном та ін.;
- необхідність мінімізації суб'єктивних факторів, пов'язаних із несанкціонованим протизаконним втручанням у відомчі бази даних;
- у межах технологізації прикордонного контролю – застосування баз даних, що працюють з інформацією, отриманою засобами безконтактного огляду транспортних засобів і осіб, біометричної ідентифікації.

Актуальним питанням сучасного порядку денного є вивчення досвіду використання механізмів системи спостереження за кордонами Європи та застосування можливостей мережі аналізу ризиків FRONTEx. Не претендуючи на винятковість і довершеність, запропонований погляд має сприяти подальшому науковому пошуку найбільш оптимальних форм і методів інформаційного забезпечення протидії транскордонній злочинності.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню наукових засад провадження кримінологічного моніторингу та інших форм інформаційного забезпечення протидії транскордонній злочинності. На підставі аналізу оперативно-службової діяльності прикордонної служби визначено умови, що впливатимуть на ефективність інформаційного забезпечення протидії транскордонній злочинності.

Summary

The article is devoted to research of the criminology monitoring and other forms of information support to counteract cross-border crime scientific bases. On the basis of analysis of operational and service activities of the border service has given description conditions that will determine the effectiveness of the information support of cross-border criminality counteraction.

¹¹ Філіппов С.О. Структурна конфігурація системи протидії транскордонній злочинності на зовнішніх кордонах Євросоюзу. Правова держава. 2017. № 25. С. 181.

Використана література:

1. Рішення РНБО «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» від 06 травня 2015 р. Введено в дію Указом Президента України від 16 червня 2015 р. № 341/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0011525-15/print1534840393702697>.
2. Бесчастний В.М. Методи інформаційного забезпечення як інструментарій збору та обробки інформації про злочинність. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С. 206–212.
3. Литвинов О.М. Моніторинг кримінологічний (словникова стаття). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2 (5).
4. Орлов Ю.В., Миронюк Д.М. Кримінологічний моніторинг ефективності правового регулювання як інструмент протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 6. С. 161–177.
5. Інструкція з проведення аналізу ризиків у Державній прикордонній службі України. Затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України 11 грудня 2017 р. № 1007. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0091-18/print1535014697568235>.
6. Власюк О.В. Роль і місце кримінального аналізу у розкритті та розслідуванні злочинів на державному кордоні України. *Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару*. Х.: Інститут підготовки юрид. кадрів для СБУ Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2011. Вип. 3. Ч. 1. С. 82–85.
7. Джоунстон Д., Яніцкі М., Навроцкі Д. *Посібник з кримінального аналізу для кримінальних аналітиків Державної прикордонної служби України*. Київ. ОБСЄ, 2015. 176 с.
8. Филиппов С. Пограничный контроль в системе противодействия преступности. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. Т. 21. С. 121–129.
9. Профилирование рисков Новые методы пограничного контроля. URL: https://www.sas.com/content/dam/SAS/ru_ru/doc/solutionbrief/risk-modeling-a-new-approach-to-border-management.pdf
10. Філіппов С.О. Структурна конфігурація системи протидії транскордонній злочинності на зовнішніх кордонах Євросоюзу. *Правова держава*. 2017. № 25. С. 178–184.

Stanislav Filippov,
*PhD, Associate Professor, Lieutenant Colonel of Justice,
Doctoral Candidate
Department of Criminal Law and Procedure
The National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*